

Gdańsk 10.03-2023 r.

Jarosław Nocoń

Uniwersytet Gdański

Recenzja dorobku naukowego dra Davida Duenas-Cid'a, przygotowana w związku z postępowaniem w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego przeprowadzanym na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, przedstawiona pod tytułem:

„RES PUBLICA DIGITALIS:

SPOŁECZEŃSTWO I POLITYKA W CYFROWEJ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ”.

Pan dr David Duenas-Cid przedstawił do oceny dorobek składający się według jego deklaracji z 27 tekstów w formie artykułów wydanych w czasopiśmie naukowych, sprawozdań i materiałów pokonferencyjnych, a także rozdziałów w monografiach naukowych, przedstawiony jako osiągnięcie badawcze zatytułowane: RES PUBLICA DIGITALIS: SPOŁECZEŃSTWO I POLITYKA W CYFROWEJ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ”. Ten bardzo ogólnie sformułowany temat osiągnięcia badawczego obejmuje publikacje w większym lub mniejszym stopniu związane z szeroko rozumianą problematyką e governance i e voting, czyli wyborów elektronicznych i zarządzania w cyberprzestrzeni. Jednym artykułem napisanym samodzielnie przez Davida Duenasa-Cid'a jest przedstawiony w wykazie pod numerem 15 tekst: El empleo en el marco de la transformación digital: Gig Economy vs Open Collaboration, dos caras de una misma moneda? (nie tłumaczony). Pozostałe przedstawione do recenzji publikacje mają charakter wieloautorski i są wynikiem zbiorowej pracy naukowej. Jedyna podana w tym zbiorze książka wieloautorska, zawiera tekst habilitanta w objętości 14 stron, która jest jednym z rozdziałów opracowania.

Niestety, sposób prezentacji i zestawienia dorobku składającego się na osiągnięcie badawcze nie ułatwia pracy recenzentowi. W przypadku niniejszej recenzji więcej wysiłku kosztowały próby uporządkowanego zestawienia i oszacowania ilościowego wkładu niż zapoznanie się z merytoryczną zawartością publikacji

zaliczonych do opiniowanego osiągnięcia. Dwie kwestie w największym stopniu utrudniają sporządzenie właściwej opinii. Po pierwsze współautorski charakter prawie wszystkich publikacji współtworzących dorobek p. Davida Duenasa-Cid'a oraz ilościowy, oparty na niejednorodnych kryteriach sposób jego wyodrębnienia sprawia, że pojawiają się dylematy i kontrowersje dotyczące możliwości oszacowania autorskiego wkładu habilitanta. Ponadto, istotną trudnością w przygotowaniu merytorycznej opinii jest eklektyczny i słabo skonceptualizowany charakter osiągnięcia badawczego, który nasuwa wątpliwości i mnoży dylematy związane z merytorycznym powiązaniem poszczególnych publikacji oraz ich tożsamością problemową.

Odnosząc się do trudności z oceną jakościową dokonań habilitanta należy podkreślić, że Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w artykule 219 punkt 1 ustęp 2 określa potrzebę jakościowej oceny osiągnięcia naukowego, jako stanowiącego znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny. Taką interpretację rozwija i wzmacnia poradnik przygotowany przez Radę Doskonałości Naukowej, który wyraźnie podkreśla, iż w przypadku osiągnięcia naukowego stanowiącego część pracy zbiorowej, niezbędne jest wyodrębnienie indywidualnego i merytorycznego udziału kandydata na stopień doktora habilitowanego. Literalnie obowiązek ten podkreślony jest w takim brzmieniu: „Można zatem stwierdzić, że ocena nadania stopnia doktora habilitowanego wymaga, aby wśród całego dorobku naukowego znalazły się osiągnięcia naukowe o znacznym wkładzie w rozwój danej dyscypliny. Przedłożone osiągnięcia mogą stanowić przy tym część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Konieczne zatem jest, w przypadku prac współautorskich, wyodrębnienie indywidualnego, merytorycznego udziału tej osoby w powstanie danej pracy, co jest warunkiem dokonania oceny osobistych osiągnięć stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny. Nie da się przy tym wykluczyć, że określona praca współautorska będzie stanowiła podstawę ubiegania się o dany awans naukowy przez wszystkich jej współautorów”.
Zob. <https://www.rdn.gov.pl/dobre-praktyki.poradnik-postepowania-dotyczace-nadawania-stopnia-doktora-habilitowanego.html>

Pan David Duenasa-Cid przedstawił oświadczenia, w których określa procentowo swój udział w powstaniu części swoich publikacji. Udział ten w prawie wszystkich wskazanych publikacjach oscyluje w przedziałach między 10 a 70 procent. Niestety przy omawianiu problematyki poszczególnych tekstów, w zdecydowanej większości z nich habilitant nie wyodrębnił jakościowego wkładu, jaki wniósł w badania będących podstawą tych publikacji. Fakt ten w praktyce uniemożliwia dokładną i szczegółową ocenę jakościową dorobku dra Davida Duenas-Cid'a, która zgodnie z wymogami procedury habilitacyjnej powinna być przedmiotem opinii o jego dokonaniach naukowych. Nie wiadomo bowiem, czy i na ile jego udział w

publikacji miał charakter merytoryczny i wiąże się z formułowaniem i rozwiązywaniem podjętych w pracach problemów badawczych. Co prawda w wielu publikacjach załącza on opis charakteru wkładu poszczególnych jego autorów, ale potwierdza on tym samym stosowanie zróżnicowanych kryteriów, w tym także pozamerytorycznych. Związane są one z włączaniem do oceny pracy o charakterze stricte redakcyjnym, organizacyjno- technicznym, stosowaniem różnych miar ilościowych dla tych samych kryteriów wkładu badawczego.

Ponadto, w niektórych publikacjach określa swój procentowy udział wraz z innymi współautorami i nie wyodrębnia autorskiego wkładu w realizację badań. Przykładowo estymacja udziału podana w tekście pt. *How increasing use of Internet voting impacts the Estonian election management*. Według deklaracji habilitanta głównym autorem tekstu jest Iuliia Krivonosova, której wkład oceniono na 70 procent. Pozostały wkład 30 procent, związany z zbieraniem danych, nadzorem nad pisanem i opiniowaniem tekstu, przypisany został trzem współautorom wśród których wkład habilitanta nie został wyszczegółowiony. Podobnie w tekście: *'Aprender a participar y representar' Proyecto conjunto Universidad – Escuela*, główny autor Jaime Verrier posiada wkład oceniany na 70 procent, a wkład reszty autorów (w liczbie czterech) wraz z habilitantem szacowany jest na 30 procent. Taka forma ilościowych zestawień w praktyce uniemożliwia nawet ilościowe wyliczenie wkładu dra Davida Duenasa-Cid'a.

W ten sposób trudno być pewnym, że jego własny udział i kryterium oceny wkładu procentowego odnosi się do tych fragmentów publikacji, które podnoszą wartościową problematykę i w ogóle do pracy merytorycznej, czy technicznej, związanej z redakcją, przygotowaniem edytorskim, organizacją pracy itp. Przykładowo, z przedstawionego wykazu publikacji zdaje się wynikać, że aż osiem z nich (od 19 do 26 w załączonym wykazie) zostało załączonych, jako redakcje publikacji pokonferencyjnych. Publikacje te, przynajmniej w dużej części są de facto powtórzeniem publikacji podanych wcześniej, jako artykuły w czasopismach. Przykładowo, przedstawiona w wykazie publikacji na pozycji 22 (Krimmer, R., Volkamer, M., Beckert, B., Driza Maurer, A., Duenas-Cid, D., Glondu, S., Krivonosova, I., Kulyk, O., Küsters, R., Martin-Rozumilowicz, B., Roenne, P., Solvak, M., & Spycher, O. (Eds.). (2020). *Fifth International Joint Conference on Electronic Voting E-Vote-ID 2020 : 6-9 October 2020 : Proceedings*. Taltech Press) zawiera odniesienie do publikacji pokonferencyjnej zawierającej tekst przedstawiony w tym samym wykazie jako numer 9 (*Tripped at the Finishing Line: The Åland Islands Internet Voting Project*. In R. Krimmer, M. Volkamer, B. Beckert, R. Küsters, O. Kulyk, D. Duenas-Cid, & M. Solvak (Eds.), *International Joint Conference on Electronic Voting E-Vote-ID 2020* (pp. 36–49). Springer LNCS.) Tekst ten jest opublikowany zarówno w wydawnictwie Springer LNCS, jak i w formie publikacji pokonferencyjnej TalTech Press ISBN 978-

9949-83-601-7, (tekst dostępny pod linkiem:
<https://digikogu.taltech.ee/en/Download/38e36fd7-1428-42a1-ac6b-30d561bf849c>).

Podobnie odnośnik doi tekstu pt, [25] Krimmer, R., Volkamer, M., Duenas-Cid, D., Cortier, V., Goré, R., Serdült, U., & Hapsara, M. (2018). Electronic Voting - Third International Joint Conference, E-Vote-ID 2018 Bregenz, Austria, October 2-5, 2018 Proceedings. Springer, prowadzi do publikacji pokonferencyjnej Electronic Voting, Second International Joint Conference, E-Vote-ID 2017, Bregenz, Austria, October 24-27, 2017, Proceedings, która nie zawiera żadnego tekstu autorstwa Davida Duenas-Cid. Być może habilitant chciał w ten sposób przedstawić w ramach swojego osiągnięcia badawczego prace redakcyjne związane z przygotowaniem do publikacji tekstów pokonferencyjnych. W tym wypadku jednak, trudno uznać, że praca redakcyjna ma charakter badawczy i przynosi merytoryczny wkład w postaci jakiegokolwiek wartości poznawczej.

Sporym problemem dla recenzenta próbującego ocenić merytorycznie jakościowy wkład nad konceptualizacją badań i analizą problemu badawczego jest także kwestia udziału polegającego na technicznych pracach związanych z opracowaniem danych empirycznych, przygotowaniem źródeł w postaci tłumaczenia lub ekstrakcji danych, redakcji tekstu itp. Praca zespołowa najczęściej wiąże się z funkcjonalną specjalizacją poszczególnych jej członków. Zarówno na poziomie merytorycznym, gdzie badacze wzajemnie uzupełniają swoje ustalenia badawcze, jak i organizacyjnym, gdzie członkowie zespołu uzupełniają role niezbędne dla realizacji celu badawczego. Jest to szczególnie widoczne w procesach badawczych realizowanych w dziedzinach nauk naturalnych i technicznych, gdzie ich specyfika wymaga funkcjonalnej specjalizacji aktywności naukowej, związanej z obsługą techniczną maszyn, programowaniem systemów informatycznych, bądź też organizacją pracy laboratorium. W tak zorganizowanej grupie badawczej twórcy oryginalnej wiedzy naukowej są co prawda jej elementem koniecznym, ale nie najważniejszym. Kluczową rolę zaczynają odgrywać pracownicy techniczni obsługujący procesy naukowe. To oni opracowują i segregują dane oraz łączą je w sklasyfikowane pakiety, organizują marketing, albo czuwają nad wdrażaniem odkryć naukowych. W praktykach ewaluacyjnych międzynarodowej praktyki badawczej tego typu wkład w powstanie dorobku naukowego bywa doceniany i łatwo przedstawiany wskaźnikami ilościowymi. Problematiczne jest jednak zestawianie tego typu wskaźników z formalnymi wymogami procedur awansowych w Polsce, które w największej mierze odwołują się do kryteriów oceny jakościowej, opartej na merytorycznym wkładzie badacza.

Wydaje się, że praktyka ta jest także zasadniczym źródłem nieporozumienia w prezentacji ilościowego wkładu habilitanta, gdzie łączy on pracę stricte badawczą z wkładem mającym taki właśnie techniczno-organizacyjny charakter. Np. w tekście To

i-vote or Not to i-vote: Drivers and Barriers to the Implementation of Internet Voting, habilitant określa swój wkład jako formę wsparcia w procesie zbierania danych, organizowanie i przeprowadzanie wizyt studyjnych oraz prowadzenie analiza danych, a także asysta i recenzja tekstu podczas jego pisania. W mojej opinii, ta raczej organizacyjna praca została oszacowana wedle ilościowej autooceny wkładu na 30 procent.

Taką praktykę stosowania technicznego wkładu, jako kryterium udziału w badaniach uwidacznia jego zastosowanie w odniesieniu do translacji tekstu artykułu pt. Sare sozhalen analisia erakundeetan: auzo-elkarte sareen azterketa/ Analysis of social networks in organizations: Study of neighborhood-associations networks (, ocenia on translację tekstu na język baskijski, jako procentowy udział Egzuzki Urteaga w jego powstaniu. Z kolei w tekście pt, Tripped at the finishing line: the Aland Islands internet voting Project, wkład Marlon Freire w formie pomocy e transkrypcji wywiadów szacowany jest na 2%. Będąc konsekwentnym w takim sposobie szacowania ilościowego wkładu w powstanie tekstu można łatwo wskazać niedorzeczności z tym związane. Przykładowo, przyznanie 10 procentowego wkładu za translację tekstu powoduje, że w sytuacji konieczności tłumaczenia jego fragmentów na 10 różnych języków całość wkładu przyznawana byłaby tłumaczom, a nie badaczom i właściwym autorom. Ponadto, kolejna translacja, przy zachowaniu tej samej wagi kryterium tłumaczenia, siłą rzeczy wymuszałaby podniesienie ogólnego wkładu powyżej 100 procent.

Nie mniejsze wątpliwości nasuwa fakt, iż te same kryteria otrzymują zróżnicowany procentowo wkład pracy w podobnego rodzaju publikacjach, np. w tekście How much does an e-vote cost? Compared Costs per Vote in Multichannel Elections in Estonia, Robert Krimmer jako główny badacz i autor tekstu, a także inicjator i pomysłodawca badań, posiada wkład 20 procent. Tymczasem w wielu innych tekstach, wkład w tej samej formie lub mniejszy szacowano znacznie wyżej. Przykładowo, taka sytuacja ma miejsce chociażby, we wspomnianym wyżej tekście pt. How increasing use of Internet voting impacts the Estonian election management, gdzie według deklaracji habilitanta głównym autorem tekstu jest Iuliia Krivonosova, której wkład oceniono na 70 procent.

Międzynarodowa kariera w dużym stopniu ilustruje trendy budowy i oceny wysiłków badawczych w innych krajach, które oparte są często o aktywność międzynarodową i partycypację w zróżnicowanych tematycznie projektach badawczych. Niewątpliwie wiąże się to z nabywaniem dużego i cennego doświadczenia w pracy w zróżnicowanym środowisku reprezentujących szeroki wachlarz specjalizacji dyscyplinarnych. Pytanie zasadnicze na ile tego typu miary osiągnięć są dostosowane do formalnych wymogów zawartych w procedurach awansowych w Polsce. W większości tych krajów nie występuje habilitacja, jako

stopień naukowy, ani żaden jej odpowiednik. Nie ma też wymogu konceptualizacji badań dokumentującej rozwiązywanie określonego problemu badawczego w określonym opracowaniu czy cyklu publikacji. W tej sytuacji trudno oczekiwać, że habilitant przygotowywał swoje osiągnięcia z myślą o realizacji kariery naukowej w Polsce. Jest to widoczne przede wszystkim w braku konceptualnego podłoża przedstawionego do oceny osiągnięcia naukowego. Zbiór publikacji składający się na osiągnięcie badawcze jest, co prawda powiązany tematycznie z problematyką e-votingu i e-governance, ale nie tworzy spójnego, konceptualnie konsekwentnego procesu badania określonego problemu badawczego. Brak tu zarówno sformułowanych założeń badawczych nadających publikacjom określone ramy teoretyczno-konceptualne, jak i systemowych odniesień do szerszej perspektywy politologicznej, które mogłyby stanowić podstawę dla określania publikacji, jako z góry przemyślanego i zaplanowanego projektu badawczego. Autor także nie podjął wysiłku uzasadnienia przedstawianych publikacji, jako wyniku określonej koncepcji czy szerzej zaprojektowanej procedury badawczej. Trudno także doszukać się określonego porządku, czy logiki w kolejności powstawania lub prezentacji poszczególnych publikacji, z której mogłaby wynikać taka konceptualizacja. Publikacje są raczej wynikiem projektów związanych z określonymi grantami, bądź aspektowymi zagadnieniami i nie tworzą cyklu w rozumieniu powiązań konceptualno-teoretycznych.

Tymczasem zgodnie z treścią poradnika przygotowanym przez Radę Doskonałości Naukowej, „przyjąć należy przy tym, że cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych powinien odpowiadać – jeśli chodzi o wartość naukową – rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu. Ponadto, potwierdzenie istnienia cyklu jest możliwe, gdy poszczególne publikacje, zebrane w jedną całość, wskazują na oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wnosząc znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej. Oznacza to, że wykazanie istnienia cyklu w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nie powinno sprowadzać się do podjęcia przez recenzenta pracy koncepcyjnej. Istnienie cyklu zakłada co do zasady świadomość jego tworzenia, podobnie jak w odniesieniu do rozprawy doktorskiej czy uprzednio habilitacyjnej, również od powiązanego tematycznie cyklu publikacji należałoby oczekiwać, że jest on aktualny i uwzględnia stan wiedzy na dzień rozpoczęcia postępowania. Udowodnienie „powiązania tematycznego” wskazanego cyklu spoczywa na osobie ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, np. poprzez jego omówienie i wykazanie tego powiązania w autoreferacie”. (Zob. <https://www.rdn.gov.pl/dobre-praktyki.poradnik-postepowania-dotyczace-nadawania-stopnia-doktora-habilitowanego.html>)

Merytoryczna ocena publikacji zaliczonych do osiągnięcia badawczego

Można zgodzić się z habilitantem, który w autoreferacie przedstawia problematykę swoich zainteresowań badawczych jako względnie nową, poznawczo istotną oraz ważną w odniesieniu do możliwości jej implementacji w sferze praktyki społecznej. Trudno jednak podzielić jego zdanie o braku publikacji z tego zakresu w polskiej literaturze z zakresu nauk politycznych. Wystarczy dokonać pobieżnego przeglądu literatury w ogólnie dostępnych przeglądarkach, aby przekonać się, że wśród polskich badaczy jest to temat od dłuższego czasu mocno eksplorowany i bardzo owocny w postaci wielu interesujących publikacji choćby takich autorów jak prof. Leszek Porębski, M Nowina-Konopka, M. Musiał – Karg i wielu innych. Fakt ten zarazem, stanowi istotną przesłankę traktowania tego obszaru badawczego jako integralnej części badań politologicznych. Złożona, wielowymiarowa problematyka zarządzania społecznego z wykorzystaniem instrumentów cyfrowych z całą pewnością nie mieści się w zakresie przedmiotowym jednej tylko dyscypliny.

Zakres problemowy publikacji składających się na dorobek badawczy, choć dość konsekwentnie związanych z zagadnieniem e governance i e votingu, ma w dużym stopniu charakter wielowymiarowy i interdyscyplinarny. Nie ma jednak wątpliwości, że w problematyka jest szczególnie aktualna w wymiarze administrowania zasobami publicznymi i jako taka odnosi się do ważnych zagadnień należących do przedmiotu badań nauk o polityce i administracji.

W jednym z nielicznych tekstów, gdzie habilitant merytorycznie scharakteryzował swój wkład jest publikacja umieszczona z numerem [7] pod tytułem *Votacions electròniques: una eina de gestió pública per a la millora de la qualitat democràtica i la participación política* [Głosowanie elektroniczne: narzędzie zarządzania publicznego oraz poprawy jakości demokracji i udziału w życiu politycznym]. Według deklaracji habilitanta, jego wkład w ten tekst, a także w rozwój dyscypliny nauki o polityce i administracji jest związany z przedstawieniem społecznych elementów, które należy wziąć pod uwagę podczas badania i wdrażania głosowania elektronicznego. Dotyczy to szczególnie związków między głosowaniem internetowym a zaufaniem uczestników wyborów, a także wpływem na frekwencję i popularyzację tych narzędzi wyborczych.

W tekście tym, habilitant rozwija refleksję nad warunkami i związanymi z nimi wyzwaniem dla organizatorów, jakie należałoby spełnić, aby głosowanie elektroniczne nie deprecjonowało zaufania jego uczestników do samych procedur a także wyników głosowania. Podkreśla przy tym, że głosowanie elektroniczne powinno gwarantować, iż jakość współczesnych demokracji nie zostanie obniżona

przez zmianę wyników sondaży lub sprzyjanie oszustwom wyborczym. De facto problem ten dotyczy także społecznego przekonania o reprezentatywności elektronicznych form głosowania i możliwości wykorzystania tych narzędzi do manipulacji wyborczych. W praktyce, część ta sprowadza się do przeglądu literatury podejmujących te zagadnienia i wyodrębnieniu konkluzji odnoszących się do tych aspektów tematu. Sam fragment wydaje się jednak bardzo dobrze skomponowany w treścią całego artykułu i czytelnie eksponuje związki tych zagadnień z celami badawczymi tekstu.

W publikacjach składających się na osiągnięcie badawcze w największym stopniu eksplorowana jest tematyka głosowania w formie cybernetycznej z wykorzystaniem internetu i specjalistycznego oprogramowania zaprojektowanego w tym celu. Dużo miejsca w tych publikacjach poświęcone jest rozwiązaniom implementowanym w Estonii oraz rozwój i wdrażanie technologii cyfrowych w systemie administracji publicznej tego kraju.

Ważne i interesujące wydają się, dokonane przez autorów tekstu, analizy porównawcze pomiędzy dwoma odmiennymi formami zastosowania technologii w procesie cybernetycznego systemu podejmowania decyzji w Estonii i Katalonii. Estoński system głosowania przez internet jest pochodną kompleksowego systemu e-governance opracowanego przez estoński rząd. Ma on ułatwić uprawnionym głosowanie, a tym samym udział w wyborach. Z kolei w Katalonii internetowy system partycypacji Decidim, jest projektem powstałym w wyniku oddolnych inicjatyw, który został zaprojektowany jako konsekwencja protestów społecznych. Jego głównym celem stało się uczynienie reprezentacyjnego systemu demokratycznego bardziej bezpośrednim i partycypacyjnym.

Trudno jednak pominąć fakt, iż część publikacji zawartych w zbiorze współtworzących osiągnięcie badawcze nie ma charakteru stricte badawczego a w większym stopniu ukierunkowana jest raczej na popularyzację systemów i działań z zakresu elektronicznego zarządzania. Przedstawiane tu zagadnienia w większym stopniu odnoszą się do upowszechniania istniejących rozwiązań i ewentualnie ich potencjalnych aplikacji w nowych warunkach, niż do oryginalnych idei ani nawet opisów rekonstruujących jakieś nowe lub szerzej nie znane rozwiązania w sferze e-votingu. Przykładowo publikacja przedstawiona w autoreferacie jako numer: 17, pod tytułem: *Tecnología y Democracia ¿un amor de pandemia o una relación estable?* [Technologia i demokracja – miłość w czasach zarazy czy stały związek?], napisana z Robertem Krimmerem. Książka w dużej mierze poświęcona jest charakterystyce zalet jakie niesie ze sobą głosowanie elektroniczne w czasach zagrożeń pandemicznych. To ważne zagadnienie omawia w większości kwestie o tyle niewątpliwe, co oczywiste i dobrze opisane w wielu wcześniejszych publikacjach. Konkluzje ustalające konieczność dostosowania ram prawnych do nowej rzeczywistości, potrzebę rozwoju

struktur i strategii cyberbezpieczeństwa, jako środków prewencji, konieczność zapewnienia tajemnicy i anonimowości, czy potrzebę przeprowadzania regularnych ocen systemu, trudno uznać za innowacyjne, czy odkrywcze. Podobnie, jak istotne, ale równie banalne postulaty podkreślające potrzebę wzbudzania zaufania obywateli do implementowanego systemu, a także ciągłego śledzenia ewolucji technologii cyfrowych oraz możliwości i zagrożeń, jakie może on przynieść w sferze głosowania elektronicznego. W tym kontekście zawarte w autoreferacie charakterystyka książki, jako opracowania przedstawiającego „innowacje w technologii wyborczej i ich możliwości stawienia czoła globalnym wyzwaniom tam, gdzie warunki nie pozwalają na normalny rozwój procesów decyzyjnych, oraz tego, jak technologia może pomóc przetrwać te wyzwania”, wydaje się nieco eufemistyczna i przerysowana.

Podobne uwagi można sformułować do publikacji, które są przedstawione w autoreferacie jako teksty współredagowane i opisane jako sprawozdania, bądź raporty konferencyjne. Przykładowo, tekst zatytułowany *Electronic Voting: Sixth International Joint Conference, E-Vote-ID 2021*. Sprawozdanie, LNCS, Springer 2021 – zredagowany wspólnie wraz z sześcioma innymi badaczami, (Krimmerem, R., Volkamer, M., Kulyk, O., Roenne, P., Solvak, M., Germann,). Tekst opisuje sieć powiązań współautorów publikacji, zrekonstruowaną na podstawie książek wydanych w ramach *Electronic Voting* Seria, które są wynikiem organizowanych konferencji tematycznych. Według deklaracji samych autorów, celem zawartej tam analizy jest przegląd rozwoju sieci autorów zaangażowanych w konferencję oraz przedstawienie pewnych spostrzeżeń na temat wewnętrznej dynamiki współpracy w tej dziedzinie. Jego zrozumienie rzuca światło na tworzenie wpływów, normy wewnętrzne i wykonanie publikacji, poszerzając wiedzę w tej dziedzinie i podkreślając wkład konferencji w jej rozwój.

Sam dorobek, mimo że charakter tematyczny odbieram jako zróżnicowany, można ocenić pozytywnie, jako mający wkład do dyscypliny. Co prawda warstwa teoretyczna jest tu mocno ograniczona, nawiązująca aspektowo do już istniejących modeli badań. Trudno jest tu także wyodrębnić autorską refleksję metodologiczną, tak istotną przy ocenie dojrzałości warsztatu badawczego samodzielnego pracownika naukowego. W dorobku habilitanta w dużym stopniu przewija się perspektywa socjologiczna, zgodna z jego wykształceniem. Widoczne jest to także w szeregu publikacji, w których zdaje się ona dominować i korespondować z przyjętymi celami badawczymi.

Z pewnością perspektywa implementacji systemów elektronicznego zarządzania i głosowania we współczesnych państwach demokratycznych stanowi ważną i integralną część badań nad demokracją w ogóle. Cybernetyczne systemy już w obecnej rzeczywistości infiltrują struktury, relacje i procesy zarządzania w każdej liczącej się instytucji. Prawdopodobnie ta odnosi się także do instytucji politycznych,

które zarówno na poziomie krajowym, regionalnym jak i administracji lokalnej, instytucjonalnie wdrażają rozwiązania z tego zakresu. W tym kontekście, realizowana przez rządy poszczególnych państw polityka publiczna, we wszystkich ich formach i wymiarach jest opracowywana, implementowana i weryfikowana z wykorzystaniem infrastruktury elektronicznej i systemów cybernetycznych. Specyfika ich funkcjonowania często określa, a niekiedy wręcz determinuje procesy decyzyjne a także ramy legislacyjne a także mniej formalne struktury i relacje, które mają zdolność sterującą i oddziałują na zachowania polityczne. W tym kontekście problematyka ta, jako istotny komponent badań nad systemami politycznymi o funkcjonowaniem aparatu administracji, wpisuje się w jeden z fundamentalnych działów nauk o polityce i administracji. Niezależnie od tego jest to także prolegomena do bardzo aktualnych badań nad demokracją, zwłaszcza w jej cybernetycznych formach, które stanowią bardzo aktualną i stosunkowo młodą, koncepcję e-demokracji. Z tego punktu widzenia badania, które znalazły swoje odzwierciedlenie w publikacjach zaliczonych do osiągnięcia badawczego habilitanta, można uznać za ważne i wzbogacające dorobek dyscypliny, w zakresie jakiej dotyczy aplikacja na stopień doktora habilitowanego.

Konkluzja

W świetle przedstawionych powyżej uwag i spostrzeżeń można uznać, że przedstawione do opinii publikacje, składające się na osiągnięcie badawcze spełniają ustawowy warunek wkładu do dyscypliny nauk o polityce i administracji. W sytuacji braku możliwości wyodrębnienia jakościowego wkładu habilitanta z całości przedstawionego dorobku, opowiadam się za ewentualnym dopuszczeniem dra Davida Duenas-Cid'a do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego, gdzie będzie okazja do zweryfikowania powstałych dylematów i rozwiania wątpliwości z tym związanych.

